ئەمریکا و ئەنفال

نووسینی: سەمانسا پاوەر
وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: بەختیار کەریم

بەشی شانزەیەم

"مەسەلەیەکی کوردی هەیە دەڵێت: "چیاکان تەخت بکە و لەماوەی یەک ڕۆژدا تاقە کوردێک نامێنێت." بۆ کورد چیا هیچی لە بەرجەستەکردنی بوونیکی خودایی کەمتر نییە، چیا دایکی کوردە، پەناگەیەتی، پارێزەریەتی، ماڵیەتی، کێڵگەکەیەتی، بازاڕیەتی، هاوڕێیەتی بگرە تاقە هاوڕێیەتی....ئەو کوردانەی لە دەرەوەی چیاکان شارنشین، تەنانەت ئەو شارانەش کە لەناوجەرگەی کوردستاندان، پاش ماوەیەک شوناسی ڕاستەقینەی کوردبوونیان لە دەست دەدەن."

وتەی کوردێک. سەمانسا پاوەر لەم کتێبەدا

دژایەتیکردنی "چەمکە ناشیاوەکان"

بیۆرۆی کاروباری ڕۆژهەڵاتی نزیک لە وەزارەتی دەرەوە شەڕەکەی لەگەڵ بیۆرۆی هەواڵگریی و لێکۆڵینەوە لەسەر تاوانباریی عێراق دۆڕاند. بەڵام لە ڕازیکردنی شۆڵتزدا بەوەی کە چیتر عێراق تووڕە نەکات سەرکەوت. مێرفی سەرۆکی بیۆرۆی هەواڵگریی و لێکۆڵینەوە وتی: "سەرکۆنەکردنمان بۆ بەکارهێنانەکانی چەکی کیمیایی لەلایەن عیراقەوە لە دژی یاخیبووە کوردەکان، پەیوەندیی ناسکی نێوان ئەمریکا و عێراقی هەژاندوە و لە جیهانی عەرەبیدا زۆر بە توندی ڕەخنەی ئاراستە کراوە. پیویستە بە زوترین کات شتێک بکەین بۆ دڵنیابوون لەوەی کە کردارەکانمان وەک دژە-چەکی کیمیایی دەبینرێن نەک وەک دژە-عێراق یان ئێران-دۆست." بە "دیاریکراوی" مێرفی پێی لەسەر داگرت کە "پێویستە دژی یاسایەک بین کە چەمکی ناشیاوی وەک جینۆساید بەکاردەهێنێت." بەڵام هیچ پێشنیارێکی پێشکەش نەکرد لەسەر ئەوەی کە چۆن دەکرێت ئەمریکا کاریگەریی لەسەر عێراق دابنێت تا دەستبەرداری پەلاماردانی گوندە کوردییەکان ببێت. تیرامانی بیۆرۆ ئاراستەی پەیوەندییەکانی ئەمریکا و عیراق کرابوو.

وەزارەتی دەرەوەی شۆڵتز گوێڕایەڵی ئامۆژگارییەکەی مێرفی بوو، چیتر کۆی ڕەخنەکانی لە عیراق لە چوارچێوەی ئەو چەمکانەدا دەسورانەوە کە جەغتیان دەکردە سەر بەکارهێنانی چەکێکی دیاریکراو زیاتر وەک لە خودی شاڵاوەکان. لە کۆبوونەوەکانیاندا لەگەڵ دەسەڵاتدارانی پایەبەرزی عێراقی، چ بە ئاشکرا و چ بە نهێنیی، شۆڵتز باسی لە سامناکیی ڕێگەدان بە بەکارهێنان و بڵاوبوونەوەی چەکی کیمیایی دەکرد. شۆڵتز وتی: "بۆ ماوەیەکی درێژ ئەم ژەهرە لەناو بتڵەکەدا مابووەوە، بەڵام ئێستا هاتۆتە دەرەوە." سەرۆک ڕیگان دوا گوتاری خۆی لە نەتەوە یەکگرتوەکان تەرخان کرد بۆ پێشنیارکردن بۆ پێکهێنانی کۆنفرانسێکی نێودەوڵەتی بە مەبەستی تازە کردنەوەی پەیمانی ئەو لایەنانەی کە پرۆتۆکۆلی جنێڤی ساڵی 1925یان واژۆکردوە، کە بەکارهینانی چەکی کیمیایی قەدەغە دەکات. وتەبێژەکەی، مارلین فیتزۆتەر، جەغتی لەوە کردوەوە کە پەیوەندییەکانی ئەمریکا و عێراق لەو ساڵانەی دوایدا گەرمتر بووە. وتی "دەخوازین ئەو پەیوەندییانە بەرەو

پێش بچن. ئەو هەڵوێستەی لەسەر چەکی کیمیایی وەرمانگرتوە، بەهیچ شێوەیەک بەمەبەستی ئەوە نەبووە کە بەرژەوەندییەکانمان لەو پەیوەندییە دووقۆڵییەدا زیانیان پێبگات. "

بیۆرۆی کاروباری رۆژهەڵاتی نزیکیش، پێداچوونەوەیەکی ناوخۆیی تایبەت بەخۆی دەربارەی پرسی جینۆساید دەستپێکرد، دەرئەنجامگیرییەکەی بریتی بوو لەوەی کە عێراق یاخیبوون تێکدەشکێنێت و جینۆساید ئەنجام نادات. جێگری وەزیر مێرفی نووسیبووی: "شاڵاوە سەربازییەکەی عێراق، وێرای ئەوەی دڵڕەقانە بوو. هەوڵی گێڕانەوەی ئەو خاکانەی دەدا کە بۆ ماوەی چەندین ساڵ لەلایەن یاخیبووانەوە داگیرکرابوو، کە هاوپەیمانی ئێران بوون، هەر ئێرانیش یارمەرتی دارایی دەدان و چەکداری دەکردن بۆ کردنەوەی بەرەی دووەمی جەنگ." پێی لەسەر ئەوە داگرت کە لەبەر نەبوونی بەڵگە دەربارەی ئەوەی کە سەدام مەبەستی لەناوبردنی کوردە، کەواتە بانگەشەی جینۆساید زیادەڕۆییەکی گەورەیە. مێرفی درێژەی پێدا: "ئێمە هیچ بەڵگەیەک نابینین لەسەر لەناوبردنی کۆی کوردان." ئێستاش مێرفی لەسەر ڕای خۆی سوورە کە "جینۆساید شتێکی جیاوازە. هەموومان دەمانزانی کە سەدام کاری دڕندانە لە دژی کورد ئەنجام دەدات، بەڵام پێویستە چەمکی جینۆساید بەوریاییەوە بەکاربهێنێت، لەبەرئەوە بۆ من ڕۆشن بوو کە سەدام هیچ مەبەستێکی نەبوو بۆ لەناوبردنی هەموو کورد." مێرفی هەرگیز جاڕنامەی جینۆسایدی نەخوێندۆتەوە، لەبەرئەوە جینۆسایدی بە شاڵاوەکانی پاکتاوکردنی هیتلەرەوە بۆ لەناوبردنی هەموو جولەکەکانی ئەوروپا گرێ دابوو.

ئەم ڕاڤەکردنەی بیۆرۆکەی مێرفی پاڵپشتی لە (پاتریک تەیلەر)ەوە لە واشنگتۆن پۆست پێگەیشت. لە 25ی 9ی 1988دا تەیلەر وتارێکی نووسی کە زۆر بە سانایی ناوینابوو "کوردەکان: جیۆنساید نییە." تەیلەر نووسیبووی کە "ئەگەرچی ڕاگواستنی فراوان و بەربڵاو"ی کوردەکان "مێژوویی و سامناکە. جینۆساید، لەناوبردنی ڕەچەڵەکێک و کولتورەکەیان....چەمکێکی شیاو نییە بۆ ناونانی ئەوەی لەو بەشەی عێراق دەگوزەرێت." تەیلەرش پێناسە یاساییەکەی "جینۆساید"ی پشتگوێخست. هاوکات پشتی بە سەردانێک بەست کە لەژێر چاودێرییەکی توند و دارشتنێکی پێشوەختدا کرابوو بۆ چەند شارێکی سەرەکی کوردی. وتارەکە ئاماژەی بە (باتوفە) دابوو کە یەکێکە لە چەندین شاری کوردیی کە لە شاڵاوی ئەنفالدا دەستیان لێنەدراوە. تەنها ناوچە گوندییەکان کرابوونە مەبەستی لەناوبردن، تەیلەرش سەردانی ناوچە گوندییەکانی نەکردبوو. جۆناسان ڕاندالی واشنگتۆن پۆست، ئەزموونداڕانە باس لە نەریتی ڕۆژنامەنووسە بێ ئەزموونەکان دەکات لە ناوچەکەدا کە گشتگیرانە قسە لەسەر مەسەلەکان دەکەن. ڕانداڵ دەڵێت: "وا دەردەکەوێت کە هەموو ڕۆژنامەنووسێک بڕوای وابێت کە ژیان ئەو کاتە دەستی پێکردەوە کە ئەوان گەیشتوون. هەر کە لە فڕۆکەکە دادەبەزن دەستبەجێ خۆیان لێ دەبێتە تایبەتمەند. لایەنەکانی نێو گۆڕەپان دەزانن کە کاتە دیاریکراوەکان کەین و وەک کەمانچە دەمانژەنن." ڕۆژنامەنووسە خۆرئاواییەکان چاویان بە شارە جەنجاڵەکان دەکەوت، بەڵام ناوچە گوندییەکان پەیوەست بوو بە ژیانی شاخەوە، کە لە ناوچە حەرامکراوەکاندا بوون. هەروەک وتەبێژێکی کورد وتی:

> مەسەلەیەکی کوردی هەیە دەڵێت: "چیاکان تەخت بکە و لەماوەی یەک ڕۆژدا تاقە کوردێک نامێنێت." بۆ کورد چیا هیچی لە بەرجەستەکردنی بوونیکی خودایی کەمتر نییە، چیا دایکی کوردە، پەناگەیەتی، پارێزەریەتی، ماڵیەتی، کێڵگەکەیەتی، بازاڕیەتی، هاوڕێیەتی بگرە تاقە هاوڕێیەتی....ئەو کوردانەی لە دەرەوەی چیاکان شارنشینن، تەنانەت ئەو شارانەش کە لەناوجەرگەری کوردستاندان، پاش ماوەیەک شوناسی ڕاستەقینەی کوردبوونیان لە دەست دەدەن.

لە هیچ کاتێک لەو هەژدە مانگەی شاڵاوەکانی لەناوبردندا، بەڕیوەبەرێتی ڕیگان بە فەرمی سەرکۆنەی نەکرد، هەموو شتێکیشیان کرد بۆ کوشتنی یاسای سزاکان. هێشتا، بیۆرۆی کاروباری ڕۆژهەڵاتی نزیک بەردەوام بوو لە بانگەشەکردنی ئەوەی کە هەمان کەرەستەی ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤیان لەبەردەستە. مێرفی نووسی: "پێویستە هەموومان بەرژەوەندییەکانی خۆمان هاوسەنگ بکەین لەم وڵاتە ئێجگار گرنگەدا، لەپێناو بەدیهێنانی ئەوەی هەموومان دەیخوازین، لە پەیوەند بە ڕاگرتنی بەکارهێنانی چەکی کیمیایی و ڕێزگرتن لە

مافەکانی مرۆڤ." لە کۆبوونەوەیەکی ئەنجوومەنی نوێنەراندا وتی: "دەتوانم دڵنیاتان بکەم. کە هەڵوێستی ئێمە، بەهەمان شێوەی هەڵوێستی ئێوە پتەو و توندە...ئێمە هەمان ئامانجمان هەیە، کە بریتیە لە کۆتاییهێنان بە بەکارهێنانی چەکی کیمیایی لەلایەن عێراق و هەموو ئەو دەوڵەتانەی ترەوە کە توانای کیمیاییان هەیە. تەنانەت تیشکێک لە جیاوازی لەنێوانماندا نییە لەوەدا کە هەوڵدەدەین چی بەدیبهێنین." جیاوازییەکە وەک هەمیشە بریتیی بوو لە شێواز.

ماوێتی

مافی کۆپیکردنی ئەم بەرهەمە بۆ ماڵپەڕی دەنگەکان و وەرگێڕ پارێزراوە. بۆ پەیوەندیی:

ماڵپەڕی دەنگەکان:
dangakan@yahoo.ca
goran@dengekan.com

وەرگێڕ:
bakhtyarkarim@hotmail.com